



Kulturelle Einflüsse im Hanseraum, hrsg. v. Roman Czaja, Jürgen Sarnowsky (Hansische Studien, Bd. 34), callidus. Verlag wissenschaftlicher Publikationen, Wismar 2025, SS. 268, ISBN 978-3-949534-35-5.

[*Cultural Influences in the Hanseatic Region*, ed. Roman Czaja, Jürgen Sarnowsky (Hanseatic Studies, vol. 34), callidus. Publisher of Academic Publications, Wismar 2025, 268 pp., ISBN 978-3-949534-35-5]

Na okładce omawianej publikacji o wpływach kulturowych w strefie hanzeatycznej widnieje bogato zdobiona osiemnastowieczna fasada dawnego toruńskiego Dworu Artusa. Dwór jako siedziba bractw, miejsce obrad oraz spotkań kupców hanzeatycznych, a także podejmowania ważnych gości nawiązuje do różnorodnych powiązań Torunia i innych miast hanzeatycznych: handlowych, społecznych i kulturowych. Okładka stanowi zatem przemyślane odzwierciedlenie opublikowanych artykułów napisanych na podstawie referatów wygłoszonych w 2023 r. w ramach już 138 spotkania badaczy Hanzy (*Pfingsttagung*) w Toruniu. Tematyka artykułów wykracza poza tradycyjnie pojętą kulturę jako sztukę, muzykę czy naukę, obejmując m.in. historię Hanzy jako zjawiska ponadlokalnego i ponadregionalnego, omawiając wkład archeologii w poszerzanie wiedzy o kulturze w strefie Hanzy oraz pokazując prawo jako ważną część tejże kultury. Książka ta jest wyjątkowo pięknie ilustrowana wysokiej jakości zdjęciami dzieł sztuki, źródeł archiwalnych oraz znalezisk archeologicznych.

Krótką przedmowa pióra Romana Czai i Jürgena Sarnowsky'ego sygnalizuje pewien paradoks. Z jednej strony badacze publikujący w przedłożonym tomie (oraz szerzej: badacze historii kulturowej) są obecnie zgodni co do braku istnienia odrębnej kultury hanzeatycznej, która zasadniczo różniłaby się od miejskiej kultury (północnej) Europy w czasach średniowiecza i nowożytności pod względem form czy jakości przekazu. Jednak wyjątkowo gęsta sieć kontaktów handlowych i politycznych w strefie hanzeatycznej przyczyniła się do intensywnej wymiany również na płaszczyźnie kulturowej, więc można tu dostrzec intrygujące powiązania i pewną spójność, która pozwoliła na zebranie wyników badań w jednym tomie. Dziedzictwo ogólnoeuropejskie i hanzeatyczne zatem dopełniają się, gdy rozpatrujemy temat kultury. Michael Borgolte w swoim szkicu o historii Hanzy postuluje nawet, że należałoby systematycznie rozszerzyć perspektywę poza Europę i włączyć badania – choćby od strony konceptualnej – do historii globalnej. Poszczególne tematy również nadawałyby się do analizy pod kątem powiązań z resztą ówczesnego świata, np. rola Hanzy w rozprzestrzenieniu się czarnej śmierci. Artykuł Mieczysława Grabowskiego częściowo podejmuje to wyzwanie, rozpatrując znaleziska archeologiczne z Lubeki z perspektywy dalekosiężnych powiązań miasta, zarówno widocznych poprzez przedmioty luksusowe, np. szkło z obszaru śródziemnomorskiego, jak i przedmioty codziennego użytku: gliniane fajki z terenów dzisiejszej Holandii. Z kolei Michał Starski na podstawie znalezisk z mniejszych miast Pomorza pokazuje, jak osadnicy stopniowo przekształcili się w mieszczan. Zauważa podobną dynamikę w mniejszych i większych miastach, m.in. postępującą

standaryzację przedmiotów i chęć pokazania przynależności do mieszczaństwa. Szerzej pojęta kultura miast miała przy tym większe znaczenie niż zaznaczenie bycia członkiem Hanzy. Następnie Albrecht Cordes analizuje prawo jako zjawisko kulturowe łączące średniowieczne miasta na podstawie kazusu prawa lubeckiego i próśby o poradę prawną skierowanej w latach siedemdziesiątych XIII w. przez radę miasta Elbląga do Lubeki. Trzyście pytań odzwierciedla ówczesne bardzo konkretne wyzwania społeczne i problemy życia codziennego, np. kwestię dziedziczenia. Do artykułu dołączono tłumaczenie z łaciny oraz dolnoniemieckiego, znacznie ułatwiając odbiór tekstu szerszemu gronu czytelników. Monika Jakubek-Raczkowska i Juliusz Raczkowski w bardzo barwny sposób przedstawiają Toruń jako centrum wymiany kulturowej, swoim zasięgiem wykraczające daleko poza Prusy i nawet strefę hanzeatycką. Omawiają przy tym w rysie historycznym ważną kwestię zachowania dzieł sztuki, przedmiotów oraz źródeł pisanych: luki mają znaczący wpływ na nasze postrzeganie obecnego stanu zbiorów oraz na możliwości badawcze. Podejście porównawcze, przykładowo z Lubeką, pozwala wysuwać hipotezy i zachęca do dalszych badań. Matthias Puhle jako kazus transferu kulturowego wybrał drzwi wykonane z brązu w Magdeburgu w XII w., które poprzez Płock znalazły się w Soborze Mądrości Bożej w Nowogrodzie Wielkim w XV w. Również tutaj jest wiele niewiadomych, można jednak ostrożnie wysunąć tezę, że umiejscowienie drzwi w tym okresie było związane z chaosem panującym na tle historyczno-religijnym w połowie XV w. (po upadku Konstantynopola) oraz z równocześnie wzmocnionymi kontaktami hanzeatyckimi. Carsten Jahnke podejmuje temat wymiany i handlu dziełami sztuki na podstawie szerokiego wachlarza ciekawych źródeł archiwalnych oraz badań z zakresu historii sztuki. Swoją pracę potwierdza postulat wysunięty m.in. przez Jana von Bonsdorffa, że ów handel przez wytwórców, kupców i nabywców był pojmowany w sposób wysoce pragmatyczny. Dzieła były opisywane przede wszystkim od strony wartości monetarnej, a nie walorów artystycznych. Seryjność produkcji szła w parze z koncentracją handlu i dystrybucji w kilku centrach, m.in. w Brugii czy Antwerpii. Ważnym aspektem artykułu jest pokazanie, że oprócz typowego handlu dziełami większymi i mniejszymi istniały inne drogi rozprzestrzeniania sztuki. W strefie hanzeatyckiej były to donacje, pielgrzymki, a nawet grabieże, jak w bardzo znanym przypadku *Sądu Ostatecznego* Hansa Memlinga (Muzeum Narodowe w Gdańsku). W artykule o kulcie św. Błażeja z Sebasty w Inflantach Anti Selart i Anu Mänd pokazują, jak sytuacja polityczna pod koniec XV w. – mianowicie rosnące zagrożenie ze strony Rusi – doprowadziła do wyboru tego świętego jako patrona walki. Przejawiło się to np. w fundacji nowego dzwonu pod jego wezwaniem w kościele św. Piotra w Rydze czy rzeźbie w kościele św. Mikołaja w Rewlu (obecnie Tallinn), ale również w wykradzeniu relikwii świętego z katedry w Dorpacie (obecnie Tartu), ponoć przez mieszkańców Pskowa. Polityka, sztuka i religia zajął się na tym przykładzie w wyjątkowo dobitny i fascynujący sposób. Z kolei w pracy o nowożytnych organach w kościele mariackim w Gdańsku, napisanej przez Marcina Szelesta, historia ważnego instrumentu muzycznego idzie w parze z historią społeczną, traktującą o zatrudnieniu organistów przez władze miejskie. Decyzje dotyczące wyboru organistów wynikały z wielu czynników, nie tylko ich zdolności muzycznych. Przykład ten pokazuje, jak złożone było funkcjonowanie miast: wybrzmienie decyzji było dosłownie słyszane przez wszystkich mieszkańców. Artykuł Christiana Krötzla wieńczy publikację

omówieniem stanu badań nad powiązaniem z uniwersytetami ważnymi dla strefy hanzeatyckiej, czyli w Pradze, Lipsku, Kolonii, Erfurcie oraz po 1419 r. w Rostocku i Greifswaldzie. Można byłoby tu dodać uniwersytety we Włoszech i w Niderlandach. Autor zachęca do dalszych badań, podając nawet listę możliwych tematów, które aż proszą się o prace magisterskie czy doktorskie, np. życie towarzyskie studentów; udział w życiu kulturowym, takim jak teatr czy muzyka, oraz współtworzenie go; kwestie językowe, jak używanie łaciny obok innych języków lub wielojęzyczność studentów. Zaznaczenie, że życie uniwersyteckie wykraczało poza mury instytucji i było częścią szerszej pojętej kultury, jest bardzo adekwatnym zakończeniem książki będącej owocem pracy badawczej z różnych instytucji.

Publikacja jest starannie przygotowana i wydana, artykuły są sporządzone na wysokim poziomie naukowym, a w porównaniu z wieloma innymi tomami charakteryzuje się spójnością. Tę ostatnią cechę można byłoby dodatkowo podkreślić bardziej rozbudowanym wstępem lub wnioskami końcowymi. Konceptualnie istniałaby np. możliwość omówienia szerokiego pojęcia kultury jako szczególnie owocnego w kontekście miast, nie tylko hanzeatyckich. Bardzo przydatny jest natomiast indeks na końcu tomu: rzadziej dodawany w tego typu pracach, a wyraźnie ułatwiający poruszanie się po treściach zarówno specjalistom, jak i szerzej zainteresowanym tematyką historii średniowiecza, nowożytności i historii kultury miast europejskich. Książka niewątpliwie zachęca do wędrowki po strefie kulturowej Hanzy.

Justyna Wubs-Mrozewicz*



<https://orcid.org/0000-0002-5641-2616>

BIBLIOGRAFIA

Czaja, Roman and Jürgen Sarnowsky, eds. *Kulturelle Einflüsse im Hanseraum*. Wismar: callidus. Verlag wissenschaftlicher Publikationen, 2025.

* Faculty of Humanities, University of Amsterdam

J.J.Wubs-Mrozewicz@uva.nl